

Virtuální vlastnictví

Verze: 13.10.2022

doc. JUDr. Pavel Koukal, Ph.D.

1. Česká koncepce věci v právním smyslu

Česká koncepce věci v právním smyslu je postavena na širokém pojetí věci v právním smyslu. Zahrnuje totiž do sebe vedle hmotných předmětů (*res corporales*) také předměty nehmotné (*res incorporales*). Česká republika není v tomto přístupu ojedinelá. Inspiračním zdrojem pro český občanský zákoník z roku 2012 (z.č. 89/2012 Sb.) byla rakouská právní úprava (§ 285, § 292 ABGB).

Oproti tomu německý (§ 30 BGB) nebo polský (čl. 45 KC) občanský zákoník za věci v právním slova smyslu považuje pouze hmotné předměty.

Věci hmotné

Občanský zákoník (§ 496 odst. 1) za věci hmotné označuje především ta jsoucna (části vnějšího světa), která jsou **ovladatelná**. Oproti ABGB se opustilo kritérium smyslové vnímatelnosti a namísto toho je rozhodující, zda předmět je ovladatelný lidskou vůlí, ať již přímo (lidským volným jednáním), nebo nepřímo (strojem, zařízením nebo stavbou). Ovladatelností se rozumí **objektivní schopnost člověka ovládat určitý předmět**.

Další podmínkou je **samostatnost** konkrétního předmětu, tedy jeho odlišnost od jiných předmětů.

S ohledem na znění § 496 odst. 1 není možné za hmotné věci přímo považovat tzv. ovladatelné přírodní síly (§ 497), jako jsou elektrina, plyn, sluneční energie, parní energie, neboť tyto nemají povahu samostatného předmětu. O.z. nicméně stanoví, že se na přírodní síly, se kterými se obchoduje, mají použít ustanovení o věcech hmotných přiměřeně. Jedná s tedy o tzv. **kvazihmotné věci**.

Věci hmotné mohou být obecně předmětem jak absolutních (např. vlastnické právo), tak relativních majetkových práv (nájem).

Věci nehmotné

Nehmotné věci jsou **umělou právní konstrukcí** a tvoří protipól věcem hmotným podobně, jako právnické osoby (např. společnost s ručením omezeným) tvoří protipól osobám fyzickým (člověk).

Podstatou nehmotných věcí v právním smyslu je možnost jejich **právního, nikoliv fyzického**, ovládní. Jedná se o věci „*quae in iure consistunt*“, a k nimž tedy právo zakládá nějakou formu „právního ovládní“, ať již v podobě tzv. absolutních majetkových práv (autorské právo, zástavní právo), nebo relativních majetkových práv (například smlouva o vedení běžného účtu v bance, smlouva s provozovatelem počítačové hry).

Věcmi nehmotnými jsou **věci bez hmotné podstaty**. Jedná se o takové předměty, které sice jsou součástí objektivní reality, nicméně nejsou fyzikálně zachytitelné.

Nehmotnou věcí v právním smyslu je například práce, data, autorské dílo, vynález, ochranná známka, virtuální měna, internetová doména apod. Nehmotnou věcí v právním smyslu může být i zpráva v e-mailové schránce nebo e-mailová schránka samotná.

Nehmotné věci bývají nejčastěji „ovládány“ s pomocí smluv. Jedná se typicky o smlouvy licenční, software-as-service, smlouvy o poskytování cloudových služeb, smlouva o vedení běžného účtu, smlouva s provozovatelem počítačové hry.

Nehmotné věci mohou být také předmětem kupních smluv (koupě software), darovacích smluv nebo smluv o dílo (smlouva o vytvoření webových stránek).

Práva spotřebitelů na odstoupení od smlouvy uzavřené na dálku, jejichž předmětem je nákup digitálního obsahu, jsou nicméně podle stávajících pravidel omezena (§ 1837 I) o.z.: „Spotřebitel nemůže odstoupit od smlouvy ... o dodání digitálního obsahu, pokud nebyl dodán na hmotném nosiči a byl dodán s předchozím výslovným souhlasem spotřebitele před uplynutím lhůty pro odstoupení od smlouvy a podnikatel před uzavřením smlouvy sdělil spotřebiteli, že v takovém případě nemá právo na odstoupení od smlouvy“).

Nehmotné věci mohou být předmětem některých absolutních majetkových práv. Jedná se o **práva duševního vlastnictví** (práva patentová – § 11 an. z.č. 527/190 Sb.; práva známková – § 8 an. z.č. 441/2003 Sb.; práva ze zapsaného průmyslového vzoru – § 19 an. z.č. 207/2000 Sb.) nebo o právo zástavní (§ 1310 odst. 1).

Obecně však platí, že **nehmotné věci nejsou předmětem vlastnického práva v horizontálním (úzkém) smyslu** (§ 1012). Vlastnické právo v horizontálním (úzkém) smyslu se totiž tradičně vztahuje pouze ke **hmotným předmětům**. Normy vlastnického práva jsou většinou založeny na faktické ovladatelnosti věcí, a proto se vztahují pouze na věci hmotné.

Širokým způsobem je definována věc i v trestním právu. Ustanovení § 134 trestního zákoníku (z.č. 40/2009 Sb.) stanoví: „Věcí se rozumí i ovladatelná přírodní síla. Ustanovení o věcech se vztahují i na živá zvířata a zpracované oddělené části lidského těla, nevyplývá-li z jednotlivých ustanovení trestního zákona něco jiného“. Některé skutkové podstaty trestných činů se však mohou vztahovat pouze k věcem hmotným. Například krádež předpokládá „zmocnění se cizí věci“ („Kdo si přisvojí cizí věc tím, že se jí zmocní ... bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta, zákazem činnosti nebo propadnutím věci“ § 205 odst. 1 TZ). Krádeže ve virtuálních světech budeme obvykle řešit s pomocí § 230 TZ (Neoprávněný přístup k počítačovému systému a neoprávněný zásah do počítačového systému nebo nosiče informací). Zničení cizí nehmotné věci ve virtuálních světech by případně bylo možné kvalifikovat jako poškození cizí věci dle § 228 odst. 1 TZ („Kdo zničí, poškodí nebo učiní neupotřebitelnou cizí věc, a způsobí tak na cizím majetku škodu nikoli nepatrnou, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok, zákazem činnosti nebo propadnutím věci“). Škodou nikoli nepatrnou je škoda dosahující částky nejméně 10000 Kč.

2. Vlastnické právo ve vertikálním (širokém) slova smyslu (*largo sensu*)

Tak jako je širokým způsobem pojímána věc v právním smyslu, stejně je široce pojímáno vlastnické právo.

Široké pojetí najdeme v čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, stejně jako v § 1011 o.z. („Vše, co někomu patří, všechny jeho věci hmotné i nehmotné, je jeho vlastnictvím“).

Majetek v kontextu čl. 11 Listiny základních práv a svobod je koncipován širokým způsobem, což můžeme podepřít i judikaturou Ústavního soudu, která pod ochranu čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod zařazuje práva duševního vlastnictví (náleží Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 298/09; náleží sp. zn. II. ÚS 2186/14; usnesení Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2166/16) a doménové jméno (usnesení Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 2912/12).

Široké pojetí majetku ve smyslu čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod odpovídá i koncepci „práva na pokojné užívání majetku“ upraveného v čl. 1 Dodatkového protokolu k Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod.

V souladu s judikaturou Evropského soudu pro lidská práva má pojem „majetku“ dle čl. 1 Dodatkového protokolu autonomní význam, který se neomezuje na vlastnění hmotných věcí. Čl. 1 Dodatkového protokolu je aplikovatelný i na duševní vlastnictví, včetně přihlášky ochranné známky. Pod pojem majetku Evropský soud pro lidská práva výslovně řadí i autorská práva, například práva k fotografiím, které byly použity bez souhlasu autora (Melnichuk proti Ukrajině, číslo stížnosti 28743/03). V rozhodnutí Balan proti Moldávii (číslo stížnosti 19247/03) potom Evropský soud pro lidská práva zopakoval, že autorské dílo představuje majetkovou hodnotu chráněnou čl. 1 Dodatkového protokolu.

Pojem majetku ve smyslu čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod má svůj **vertikální rozměr**. Jedná se o ochranu majetkové hodnoty vůči státu. Je **chráněn vůči svévolným zásahům státní moci**.

Vlastnické právo v širokém pojetí se na vlastnické právo dívá jako na **soubor majetkových hodnot, které jsou přičitatelné určité osobě**. V tomto směru mohou tvrdit, že vlastním automobil a současně „vlastním“ (jsem nositelem) majetkové právo parkovat auto v parkovacím domě. Nicméně právo parkovat auto v parkovacím domě spíše „mám“, než vlastním. Jedná se totiž o právo závazkové, které ani nemusí být volně převoditelné.

3. Vlastnické právo v horizontálním slova smyslu (*stricto sensu*) a jeho charakteristické znaky

Druhý rozměr ochrany majetku je **horizontální** a spočívá v působení majetkového práva vůči třetím osobám. Horizontální rozměr ochrany majetku je postaven, na tzv. principu právní jistoty a enumerativním výčtu absolutních práv (*numerus clausus*: „*Jen zákon stanoví, která práva k majetku jsou absolutní*“ § 977 o.z.)

V textu občanského zákoníku nacházíme vlastnické právo v úzkém slova smyslu v § 1012 („*Vlastník má právo se svým vlastnictvím v mezích právního řádu libovolně nakládat a jiné osoby z toho vyloučit. Vlastníku se zakazuje nad míru přiměřenou poměrům závažně rušit práva jiných osob, jakož i vykonávat takové činy, jejichž hlavním účelem je jiné osoby obtěžovat nebo poškodit*“).

Jedná se o právo absolutní, které se vztahuje pouze ke **hmotným předmětům**. Působí vůči všem osobám, včetně těch, které jsou velmi vzdáleny (hackeři). Všechny ostatní osoby jsou povinny zdržet se v zasahování do vlastnického práva.

Vlastnické právo je **děditelné**, smrtí nezaniká a přechází na základě univerzální sukcese na dědice. V tom se vlastnické právo liší od řady obligací, které smrtí věřitele nebo dlužníka zanikají. Ustanovení § 2009 odst. 1 stanoví, že „*Smrtí dlužníka povinnost nezanikne, ledaže jejím obsahem bylo plnění, které mělo být provedeno osobně dlužníkem. (2) Smrtí věřitele právo zanikne, bylo-li plnění omezeno jen na jeho osobu*“.

Vlastnické právo je **zcizitelné**. Obecně jej lze volně převádět, a to formou tzv. úplného (translativního) převodu. Naproti tomu řada pohledávek je tzv. cessí (postoupením) nepřevoditelná, protože strany si například ujednají zákaz převodu. Stejně tak i majetková práva autorská není možné převést, protože to zákon zakazuje (§ 26 odst. 1 a.z.).

Vlastnické právo je také **časově neomezené**. Působením času vlastnické právo nezaniká a je nepromlčitelné. Ustanovení § 614 o.z. stanoví, že se vlastnické právo nepromlčuje. Práva duševního

vlastnictví naproti tomu jsou například časově omezená. Vlastnické právo jednoho subjektu nicméně může díky nečinnosti vlastníka zaniknout na základě vydržení (§ 1089).

Vlastnické právo je právo **přímé**, nezprostředkované. Jedná se o přímé právní panství nad věcí hmotnou. Právě proto nemůžeme hovořit o vlastnictví virtuálních předmětů v počítačových hrách, protože virtuální předmět (například meč), který se zobrazuje na obrazovce počítače (tzv. grafickém uživatelském rozhraní), je ovládatelný pouze pomocí **prostředníka** – provozovatele počítačové hry. S ním má hráč uzavřenou smlouvu, která obsahuje licenční ujednání. Pouze díky prostředníku může dojít k tomu, že se meč z účtu jednoho hráče ocitne na účtu druhého hráče (dochází zde technicky k tomu, že se tzv. datové pakety přiřadí k jinému hráči).

Nejvyšší soud správně ve své judikatuře opakovaně konstatoval (například rozsudek NS 22 Cdo 1036/2020), že „**peněžní prostředky na účtu vedeném peněžním ústavem na základě smlouvy o běžném účtu** nebo na základě smlouvy o vkladovém účtu nejsou v majetku majitele účtu, v jehož prospěch byl tento účet zřízen, nýbrž v **majetku peněžního ústavu**. Oprávnění majitele účtu, jakož i osob majících k účtu dispoziční oprávnění, spočívající v tom, aby na základě jeho příkazu byly vyplaceny peněžní prostředky z účtu u peněžního ústavu, představuje proto pouze pohledávku z účtu u peněžního ústavu“.

Vlastnické právo je **elastické**. Znamená to, že jakmile odpadne omezení vlastnického práva, vrací se vlastnické právo do své původní podoby. Může jít například o soukromoprávní omezení formou služebnosti cesty. Pokud služebnost zanikne, vrací se vlastnické právo zpět do své neomezené podoby.

Vlastnické právo je **rovné**. Znamená to, že vlastnické právo stricto sensu všech subjektů má stejný zákonný obsah i ochranu. Z ústavního hlediska je čl. 11 odst. 1 zakázáno tzv. dělené vlastnické právo, které bylo známo v období feudalismu a které spočívalo ve vlastnickém právu k podstatě a k užitkům. Kromě toho čl. 11 odst. 1 zakazuje také preferenci vlastnického práva státu na úkor vlastnického práva jednotlivce. Z ústavní ochrany vlastnického práva také vyplývá zákaz vylučovat či jinak diskriminovat kteréhokoli jednotlivce v jeho právu na vlastnictví.

Vlastnické právo je konečně **sebeomezující**, což vyjadřuje jak Listina základních práv a svobod tím, když stanoví, že „*vlastnictví zavazuje. Nesmí být zneužito na újmu práv druhých anebo v rozporu se zákonem chráněnými obecnými zájmy. Jeho výkon nesmí poškozovat lidské zdraví, přírodu a životní prostředí nad míru stanovenou zákonem*“. Jedná se o vyjádření tzv. **sociální**, neboli **Hedemannovy** koncepce vlastnického práva, která byla obsažena v německé Výmarské ústavě z roku 1919. Omezení vlastnického práva z důvodu sociální funkce vlastnictví je přípustné, avšak pouze tehdy, pokud je stanoveno zákonem, sleduje legitimní cíl a zachovává vztah přiměřenosti mezi omezením pro vlastníka a výhodou pro ostatní.

Obsah vlastnického práva stricto sensu je vymezen v § 1012 o.z.

Obsahem vlastnického práva je především právo vyloučit ostatní z užívání chráněného statku (*ius excludendi*). Kromě toho má vlastník tradičně právo věc užívat (*ius utendi*), požívat její plody (*ius fruendi*), právo věc zničit (*ius abutendi*), věc opustit (*ius dereliquendi*), právo s věcí nakládat (*ius disponendi*).

4. Ekonomické rozdělení statků

Jak z právního hlediska, tak z hlediska ekonomické teorie by mělo být vlastnické právo v horizontálním smyslu jednoznačně definováno, a to jak co do předmětu, tak vlastnických práv a nároků, které mohou uplatňovat v případě zásahu do práv.

Ekonomickou teorii můžeme použít k vymezení toho, **co a v jakém rozsahu mohou vlastnit**.

Ekonomická teorie rozlišuje statky na statky **soukromé, smíšené, klubovní a veřejné**. Tyto statky se liší podle toho, zda jde o statky přirozeným způsobem **vyloučitelné (exkludabilní)** či **nevyloučitelné (neexkludabilní)**. Dále podle toho, zda jde o statky **rivalitní (rivalrous)** či **nerivalitní (non-rivalrous)**.

Vyloučitelnost spočívá v tom, zda je možné ostatní subjekty vyloučit z užívání daného statku. Tedy zda vlastník může s **relativně nízkými náklady vyloučit** ostatní z jejich užívání.

Například **farmu** lze s relativně nízkými náklady oplotit a vyloučit z ní cizí dobytek. U veřejných statků je naopak **velmi nákladné** vyloučit kohokoli z jejich užívání.

Rivalitnost a nerivalitnost spočívá v tom, zda užití statku jednou osobou (či skupinou osob) vylučuje z užití statku jiné osoby (o rivalitní statky musí uživatelé **soutěžit**, zatímco o nerivalitní statky soutěžit nemusí, nejde o statky **vzácné**). **Spotřeba** jednou osobou u nerivalitních statků nevylučuje spotřebu jiné osoby.

Například když jedna osoba **sní jablko**, ostatní ho nemohou sníst; tričko může nosit vždy jen jedna osoba; do auta se vejde maximálně 10 lidí atd. Pravým opakem soukromého statku je **čistě veřejný statek**, u něhož neexistuje rivalita ve spotřebě. Příkladem veřejného statku je veřejné osvětlení nebo maják.

Na základě tohoto rozlišování vidíme, že **pouze statky soukromé**, které jsou rivalitní a exkludabilní odpovídají vlastnickému právu, jehož základní podstatou je **ius excludendi**. Možnost vlastní mocí, **svépomocí** (§ 14 o.z.) vyloučit ostatní z užívání statku. Tomu potom odpovídají i **vlastnické žaloby**, které máme upraveny v § 1040 a 1042 o.z. a které známe již z římského práva (reivindikační žaloba a žaloba negatorní).

Oproti tomu podstatou nehmotných věcí typu obchodní tajemství, patent, ochranná známka je to, že jde o **informační statky**. Také u obchodních podílů a pohledávek jde o nehmotné věci, které zakládají se primárně zakládají na informacích (informace, jaké je moje právní postavení a jaká práva a povinnosti v rámci své právní pozice mohou uplatňovat).

Informace se ale podstatně **lišší** od zboží, jako jsou **pomeranče** nebo **automobily**.

Jaké zvláštní problémy existují při **definování trhů s informacemi**?

Informace mají dvě vlastnosti, které odlišují transakce s informacemi od transakcí s běžnými hmotnými statky. První vlastností je jejich informační hodnota a organizovanost. Druhou charakteristikou, je **nepřivlastnitelnost**.

Z ekonomického hlediska jsou informace obecně **nákladné na výrobu a levné na přenos**. Pro ilustraci: výroba populární hudby je nákladná, avšak kopírování nahrávek je levné. V okamžiku, kdy výrobce dodá nahrávku (informační statek) kupujícímu, stává se tento kupující potenciálním konkurentem původního výrobce.

Když si například někdo legálně stáhne na e-shopu **Supraphonu** nahrávku v podobě souboru **mp3**, může si ji okamžitě **zkopírovat** a nasdílet dál. Navíc další tento další „prodejce“ nese pouze náklady na přenos (sdílení), nikoliv náklady na výrobu.

Spotřebitelé se potom snaží "jezdit zadarmo" (*free riders*) tím, že neplatí více než náklady na přenos, které jsou v podstatě nulové. Skutečnost, že výrobci mají potíže poskytovat úplatně informace za více než zlomek jejich hodnoty, se nazývá problém **nepřivlastnitelnosti**.

Výrobci používají různé prostředky, aby se pokusili ochránit své **informační produkty** před jejich sdílením, například používají tzv. *digital rights management*. Nebo používají různé cloudové služby, kdy je informační statek poskytován formou služeb. Ale na každý program bránící kopírování se najde hacker.

Zde vidíme jasnou souvislost mezi nepřivlastnitelností a veřejnými statky. **Používání informačních statků je nerivalitní** a informace jsou **nevyloučitelné** (neexkludabilní). To jsou dvě charakteristiky veřejných statků.

Informační statky nemohou mít stejný vlastnický režim jako hmotné předměty.

Tento závěr se neopírá pouze o tradiční závěry české doktríny, ale má své odůvodnění i z hlediska ekonomické teorie.

5. Druhy a právní ochrana virtuálních statků

Autorská díla, vynálezy, průmyslové vzory, ochranné známky

- Absolutní práva (osobnostní a majetková) stanovená zvláštními předpisy
- Časově omezená práva
- Obecně převoditelná, autorská práva jsou nepřevoditelná

Předměty v počítačových hrách

- Obvykle chráněné autorským právem
- Možnost dispozice s virtuálními předměty je na základě (licenční) smlouvy s provozovatelem herního systému (terms and conditions)

Peníze na běžném účtu

- Smlouva o běžném účtu s bankou
- Peníze patří bance, majitel účtu má pouze pohledávku vůči bance spočívající v právu na výběr nebo převod peněžních prostředků

Vstupenky, jízdenky, vouchery na ubytování

- Informace o pohledávce
- Pohledávka – právo na plnění (přepravu, představení) vůči dlužníkovi
- Může, ale nemusí být převoditelné

E-mailová schránka, účet na sociálních sítích

- Pohledávka vůči poskytovateli služby v informační společnosti
- Terms and conditions
- Ochrana osobnosti, ochrana osobních údajů
- V případě úmrtí – správa neaktivního účtu, zvěčnění účtu

Doménové jméno

- Pohledávka vůči registrátorovi domény
- Terms and conditions

Zaknihovaný cenný papír

- Nehmotná věc

- Předmět vlastnického práva v širokém smyslu
- Smlouva s bankou nebo obchodníkem s cennými papíry
- Centrální depozitář cenných papírů

Kryptoměny (bitcoin), NTF

- Nehmotná věc
- Předmět vlastnického práva v širokém smyslu
- Není zde prostředník evidence, ale je zde prostředník ověření transakce, tzv. těžař
- Převod vlastnického práva
- Pro dědění je zásadní dispozice s přístupovými údaji; v průběhu dědického řízení je nutné nalézt shodu mezi všemi dědici o tom, že zůstavitel vlastnil bitcoin v okamžiku smrti; současně je nezbytné, aby se přístupové údaje dostaly od zůstavitele k dědici